

Gyárfás Ágnes

A HÍDON

Az érzelmek misztériuma a gyermekjátékokban

Gyermekkoromban minden híddal kapcsolatos irodalmi élményt az edelényi kastélysziget felé vezető korhadt gerendás Bódva hídon képzeltem el. Itt játszódtam le az én képzeletemben Arany János hídatatása, s ha arra jártam, láttam a víz felett lebegő lelkeket. Itt károgott Vörös Rébék varjú képében olyan élethűen, hogy mindig hőstettnek tűnt, ha lábujjhegyen átmerészkedtem a szálkás faóriásokon. Itt ropták az avignoni táncot, s ha a hidas játékokat ároksparon énekeltük is, én a lábam alatt a kastélyosi hidat éreztem, amint él és velünk együtt játszik.

A Bódva kerek szigetén lombos ártéri erdővel körbevett kastély jelképezte a Boldogság szigetét, ahová a mesehősök eljutottak és amelyről Magyar Adorján sokat írt. A kastély gyönyörű kovácsoltvas kapuja reggelente hangtalanul kinyílt, s mikor a két kapuszárny kettévált, pajtásaimmal együtt énekeltük, hogy nyitva látjuk Mennysors ország kapuját. A Boldogság szigete és a Mennyes Birodalma egyé fonódott lelkünkben és az égi világ testet öltött itt e földön. Ehhez a csodához a hídon át jutottunk, a híd tette lehetővé a boldogság honának, a kastélynak megpillantását.

Magyarország minden kis településén megvalósították őseink a Mennysors ország földi képét. Templom, néha a temető, néha egy - egy kápolna vagy erdei tisztás egy régi, istennőnek állított oltártöredékekkel. Ezeket erdős rét, és mindig víz veszi körül. A víz, a patak, a folyó mindig az égi és földi Óceán emlékét hordotta, ahogy a régi mezopotámiaiak mondták, ez az ENZU, az őstenger, a Világtenger. Archaikus imádságainkban ebből a Világtengerből nő ki az aranyasztal, rajta az aranyoltár, ezen az ANA-FA. Az Ánafa szülte Szent Annát, ez szülte Máriát, Ő pedig kisfiát, a világ Megváltóját. Születés és szülés a befejezése annak a folyamatnak, amely a hidas játékokkal kezdődik.

Népmesénkben és a népi játékokban egyaránt nagy szerepe van a hídnak. A mesékben összeköti a régit az újjal, s mintegy egységbe foglalja a generációk sorsát, a szerelmesek olda-

laról nézve pedig a híd fejezi ki a közeledést, a híd a szerelem színtere.

A mesék hídjai aranyból vannak és varázsszóra vagy varázssíp megfújása révén, valósul meg a mesehősök számára. Mindig van egy régi palota, amivel szemben, a hegyen ott terem az új. A kettő között tó van és a tóban aranyhalak úszkálnak. A régi palotát és az újat aranyhíd köti össze: a régi és az új együttélésének szakrális megidézése e kép, ahol a hídnak kiemelt szerepe van. A hídon közelíti meg egymást a szerelmespár, a híd a szerelmesek, a szerelem útja.

A népmese epikus voltával a történetre fektet hangsúlyt, s a meseillusztrátorok általában a híd látványát emelik ki, ahogy a csillogó tó fölött, a két kacsalábon forgó kastély között királylány, és kiskirály repes egymás karjába.

A híd másik szerepkörével a szerelem kezdetének és folyamatának misztikus - költői szimbolikájával a mondóka, a gyermekjáték foglalkozik. Régi, hajdan összefüggő képek sorából álló, szent szövegek töredékei e játékok, amelynek ma is élő sorai, metaforái a legősibb, legkimunkáltabb mozaikokat mutatják fel. Ilyen elem a híd két végén álló ragyogó építmény, az állandóan aranyat járó Boldogasszony kis malma és a vele szemben emelkedő új vár, a fényes vár. A Boldogasszony a kibocsátó, a hidas mester a befogadó. Ők az Örömanya és a Násznagy. Az esemény, ami körül a játék zajlik, maga a híd „megrongálódása”. Ez a fontos mozzanat a szerelem beteljesedésének képe, megismerkedéstől a gyermek megszületéséig. A szülés közben történt kisebb traumát a nép ma is hídtörésnek, az orvosok gátszakadásnak hívják.

A játék azonban nem a szülésről, hanem a beteljesült, boldog szerelemről szól, ami ugyan csak kisebb sérüléssel járt: a híd lába megsérült! Mennyei ácsok, vagyis, a kedves, gyengéd szó, a tapintatos szeretet. a figyelmesség segít helyremunkálni a sérülést és boldoggá tenni a sérültet.

A franciák az avignoni hídon ropták nemzeti táncukat, ahol fiatalok, öregek mutogatják

hogy így járják, úgy járják, hogy a maguk módjára „hogycsinálják”.

Arany János utolérhetetlen intimitással írt a szerelemtipró Vörös Rébékről, a fiatal lányok megrontójáról, aki, ha átmegy a hídon, a keskeny pallón, nyomában erkölcsi romlás, bánat, halál fakad. A felelősség azoké, akik így csinálták, úgy csinálták, mert Vörös Rébék elrepült, sőt, nevet és formát is változtatott, s „Tollászkodni, már mint varjú, a jegenyefára ült”. Rossz, gonosz, ártó szelleme a szakrális cselekedetek legszentebbjét, az aranyba foglalt híd tisztaságát a szerelem szentségét szennyezte be.

Hidas játék a szerelem eszköztára. Réges-régi hősének elemeit használja fel a játék fordulataihoz. Csapatok jönnek, mennek, rongálják a hidat. A hidas mester ugyan örködik, de sem megállítani nem tudja őket, sem a megrongált hidat sem képes megjavítani. A gyógyításhoz mennyei erő kell és Boldogasszony mennyei kis malmának nap-aranya. A szerelem csak mennyei segítségével kap lángra, mert tüze az ég ajándéka.

Nézzük át a játék menetét.

Történet a hídon

Szereplők:

Hidas mester
 Nádor ispán népei
 Lengyel László népei
 Ácsmesterek
 Mácsai kislány
 Mácsai legény (rá csak utalás történik)
 Bátor jó vitéz
 Ludacskák Salátáné
 Farkas Bodzáné
 Lúdanyó Csutoráné

A hidas mester hídja megrozzant. Járó-ke-
 lők érkeznek, akik szeretnének által menni

- Itthon vagy-e hidas mester?
- Itthon vagyok, most jöttem meg!
- Eressz által a hidadon!
- Nem eresztelek, mert leszakad!
- Ha leszakad, majd fölragad!
- Mivel tudnád fölragadni?
- Győri gyönggyel, kösziklával!

Ezt meg is tették. Átmentek a hídon, le is szakadt, s mikor a következő csapat érkezik, már eltört a híd lába. Az első hídjárók valószí-

nűleg Nádor ispán népei voltak, s másodjára is az ő kísérete érkezik.

- Ki népei vagytok?
- Nádor ispáné.
- Nádor ispán nekünk igen nagy ellenségünk. Tegnap délben kitörte a hidunk lábát. Még most sem csináltatta meg!
- Majd megcsináltatja.

Ígéretük jóhiszemű, béketeremtő célzatú. De újabb csapat érkezik.

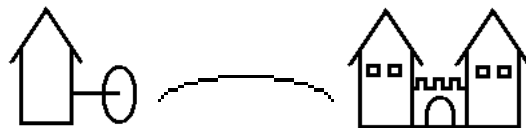
- Ki népei vagytok?
- Lengyel László királyé.
- Az is nekünk ellenségünk. A mi napon erre jártok Hidunk lábát lerúgtátok, Fel se csináltátok.
- Ácsok vagyunk, ácsmesterek, Fenyőfából fát faragunk, Ingyen aranyozzuk.
- Honnét kapjátok azt a sok ingyen aranyat?
- Fel-fel mentünk Boldogasszony kis malmára,
 Kérve-kértünk, adva-adták,
 Kis tekenővel mérték.

Ugyanaz a társaság jön vissza, de már nem az ispán, hanem a király nevében.

Ácsolás a szándékuk, a híd megjavítása, amelyhez ingyen aranyat is hoznak a Boldogasszony malmáról, ahol kis tekenővel – domború, has alakú kis mércével mérték.

Valóban ácsmesterek vagy a szerelem követői a Boldogasszony malmától?

A híd túlnani végén örül a Boldogasszony malma. Innenső felén áll a hidas mester és új, fényes vár áll mögötte.

Régi malom és Új fényes vár

A régi működött, aranyat örölt és ingyen adta annak, aki kérte.

Mit ígér az új vár? Új vár, új szerelem. A Boldogasszony a régi híd javításához adja az aranyat, de az új vár is fényes. Biztosan működött ott is a kis tekenő.

Az ácsokat tovább kérdezik:

- Mért küldött az úrasszony,
haja, gyöngye, haja?
- Nektek hidat csinálni,
haja, gyöngye, haja.
- Minek nekünk az a híd
haja, gyöngye, haja?
- Nektek azon átjárni,
haja, gyöngye. haja

A faluban szerelem pendül, de úgy tűnik reménytelen, mert a mácsai kis lány nem nyit ajtót a mácsai legénynek, hanem a hídon járó Borsos kapitány körül jár az esze.

- Nyiss kaput nyiss
- Mácsai kis lányka!
- Nem nyitok, nem
- Mácsai legénynek!

Narrátor:

- Új vár, fényes vár
- Borsos kapitány.
- Leszek bátor, jó vitéz,
- Hídon megyek át.

Borsos kapitány talán odaátról érkezett és még a rozzant hídon is nagy bátorsággal átjön a mácsai kis lányhoz.

Biztosan megérte a kockázatot, mert rejtetten költői szerelmes szavakkal és leplezetlen vággyal fogadják... Jöjj el, által...

- Jöjj el, átul, jöjj el, te szép
arany búza!
- Átul mennék, átul, hogyha
nyitva volna.
- Nyitva vagyon, nyitva, csak
jöjj átul rajta!

A szerelem megszentülés, magasztos cselekedet, mennybéli élmény.

A világmindenség elfér az emberi szívben. Az új Hold és a fényes Nap a regös énekben az égi-földi állapot kozmogóniai leírása. Itt, az egész égi kép elfér egy szívben „rázdán”, mert innen nyílik híd a Mennybe, s a bátor, jó vitéz ezen a hídon, a szerelem hídján megy át, de immár nem egyedül, mert a bokros-ugrós szoknya itt marad, átulra a test, a lélek, a szerelmes pár repül.

- Új Hold, fényes Nap
bocsáss kapun átul.

- Vagyok bátor, jó vitéz
megyek hídon átul.
- Bújj szívembe rázdán,
gyorsan menjünk átul.
- Bújj, bújj, bokrostul,
bokrod itt maradjon.

A szerelem erősíti meg a hidat, és adja értelmét a Boldogasszony malma munkájának.

A bokorra válás metamorfózisa *Mit is jelent ez a szó: megbokrosodik?*

Gyermekkorunkban játszottuk, a Salátáné, Bodzáné, vesd ki Csutoráné játékot. Szabad aszociációs játék volt, csak a kezdetét adta meg a különös névsor. Az volt a lényege, hogy átvettük Salátáné, Bodzáné, Csutoráné szerepét és azzá váltunk. Beszélgettünk, öltözködtünk ebbe-abba, piacra mentünk, vásároltunk, s a végén Csutoráné jól megfuttatott, s akit elkapott, megpörgette, s a fűre „kivetette”. Leguggoltunk és saláta, meg bodza voltunk.

Én mindig Bodzáné voltam, s attól kezdve, ahogy kiejtettem számon a „nevemet”, Bodzánévá váltam. Éreztem, hogy ujjaimból, nyakamból, fejem búbjáról, füleimből ágak, levelek nőnek ki, éreztem a bodzavirág illatát és homlokomon a hús, lila fürtöket.

Egyszerre hajtottam ki, virágoztam és hoztam a termést. Fehér és lila voltam. Zöld leveleim betakarták a testem, ha leguggoltam, senki, élő ember nem ismert rám, mert én akkor már megszűntem gyereknek lenni, bodzabokor lettem, s aki arra járt szedhette virágom, majszolhatta termésem.

Egész személyiségemet, minden sejtemet megmozgatta ez a játék. Átlényegített. Átbokrosított.

Soha nem mertem mondani, hogy játszunk Salátáné, Bodzánét, de alig vártam a felszólítást.

A másik lányka, aki Salátáné volt, ugyanúgy guggolt a végén, mint a Bodzáné, de róla szépen, gyengéden a leveleit hajtogatták le, míg közepén a saláta szívét, a „bögyét” a gyereket megtalálták.

Azt hiszem, hogy a növényvilággal történő azonosulás a nővé érés próbája volt. „Égő csipkebokor drága tested” - mondta József Attila, mert tudta a bibliai kép személyre szóló üzenetét, s a szerelem hevétől égő női test szépségét, megistenülését. A mi szempontunkból nem

lényeges kérdés, hogy Mózes miként viszonyult ehhez a jelenséghez. Mi tudjuk, hogy a növény-nyé válás az alanyi színt a nő számára, a külsőségek elvetése, a virágokban, fáknban, bokrokban élő istennővel való teljes azonosulás.

Azért szent állapot a szerelem, mert szereplői istenné és istennővé válnak, és ezzel együtt egygé is válnak. Megistenülnek.

Új Hold! Fényes Nap! Bocsáss kapun átul. Először a mennybéli gátat kell áttörni. Egy fohász, mely a Magasságba hat, de az emberi cselekvésre irányul.

Vagyok bátor, jó vitéz, hídon megyek átul. Ő a kiválasztott, ő a bátor, jó vitéz, aki bebo-csátást nyert és a hídra léphetett. De már nincs egyedül. A hídon „átul” egyszerre lépked a szerelmesével.

Bújj szívembe rázdán, gyorsan menjünk átul. Egy test, egy lélek lettek. A rázdán egygé váltak.

Bújj, bújj, bokrostul, gyere, ahogy vagy, teljes bokormivoltodban, tüskéiddel, hajtásaid-dal, élő és száradó leveleiddel bokrod itt maradjon.

Az a „bokor”, amit nekem adtál, maradjon örökre az enyém.

A bokorra válás az ősi, elemi szintre jutás, az istennővé válás módja. Ha ezt túlzásba viszik, s nem az átbokrosulásnak egy időre történő átvétele a cél, hanem a bokor állapot szertelen megélése, akkor mondják asszonyra, lóra, hogy megbokrosodott.

A hidas játék nevelési célja a boldogságkeresés

A szerelemre nevelés eszköze. Az átkelés, átjutás, még akkor is, ha rozoga a híd lába a „bátor, jó vitéz” feladata, s nem a „mácsai legényé”, aki csak egy a sok között. A „bátor, jó vitéz” is lehet mácsai, csakhogy a döntést nem a telephely, hanem a minőség határozza meg.

A bátor, jó vitéz már gyermekkorában is kiállta a hét próbát, aki tudja, hogy az arc egy templom, a homlok az oltár, a száj az ige hajléka.

A bátor, jó vitéz az, aki a ludacskák közül is mindig egyet, azt az egyet a „jegyest” a saját jegyeseivel eljegyzettet csípi el a „hídon”.

- Jertek haza ludacskáim!
- Nem megyünk!
- Miért?

- Farkas van a híd alatt!
- Mit csinál?
- Mosdik.
- Mibe törülközik?
- Arany keszkenőbe.
- Hol vette az arany keszkenőt?
- Ég alól, föld alól, csipkebokor alól.
- Hazajösztek ennyiért? (mutatja a kezét)
- Nem!
- Hát ennyiért? (mutatja az egész karját)
- Nem!
- Hát egy nagy tál túrós-galuskáért? (mutatja a széttárt karjait, ölelő mozdulattal)
- Haza, haza, haza!

S repkedve megindulnak a hídon a ludacskák. Át is jutnak, kivéve azt, akit a farkas megfogott.

Mindig újabb farkas kerül a híd alá, amíg minden ludacska el nem kel. Milyen farkas az, amelyik arany keszkenőbe törülközik, s azt is csipkebokor alól veszi?

A hídon átkelés és a bokorra válás egymást követő játékok, együttes játékok. A gyertek haza ludaim után általában énekes játék következett, amelyben hídon járnak vagy bokorra válnak a gyermekek.

A magyar nép nevelésmódja bölcs volt és a szó nemes értelmében szolgált a célt, a boldog felnőtté válást. A boldogságkeresés eszköze volt.

Irodalom

Magyar népi gyermekjátékok, Szerk.: Keszler Mária. Ének-zene szakköri füzet. 2. Tankönyv-kiadó. Bp, 1983.

A Filippovka kurgánban talált szkita aranyveret a szülő csatorna művészi megformálása